

Het Gilde Sint Antonius Abt

Door: Marinus van den Elsen en Berry Smits, foto's: Frans de Vries, Mario Coolen, Jos Burger, Ton van de Meulenhof, archief Gilde Sint Antonius Abt, internet.

In de middeleeuwen werd het gilde in het leven geroepen om dorpingen en geestelijken te beschermen tegen de gevaren van buitenaf. Niet voor niets staat het gilde beter bekend als 'de Schut'. In de loop der tijd namen de politie, leger en de gezondheidszorg deze taak over en veranderde het eeuwenoude gilde in een vereniging met rijke tradities en gebruiken.

De oudste vereniging van Mierlo-Hout

Volgens de overlevering is het Gilde Sint Antonius Abt opgericht in 1451. Helaas zijn hier geen schriftelijke bewijzen van overgeleverd. Het lijkt aannemelijk dat het Antoniusgilde in ieder geval eind 15de begin 16de eeuw in het leven is geroepen. De oudste bron die ons bekend is, waarin het Antoniusgilde wordt genoemd, dateert van 1566. In dat jaar verklaarde de 68-jarige Jan Rutten, oud-koning van het gilde, 'datte scutterije van St. Thonis' niet het recht had om geofferde varkenshoofden te ontvangen, maar dat de kerk in Mierlo vanouds deze hoofden kregen. Het gaat hier om een oud gebruik dat in de slachmaand de parochiekerk aan extra inkomsten hielp.

In 1978 bracht het Gilde, in splinternieuwe uniformen, een vaandelgroet aan pastoor Van de Ven.

Verbondenheid met het geloof

Van het Gilde Sint Antonius Abt bestaat helaas geen oud reglement meer. Het gilde werd afwisselend aangeduid als broederschap of schutterij en soms 'de schuttereije opt Houdt'. In de Sint Agathakapel op 't Hout beschikte het gilde over een eigen altaar, uiteraard gewijd aan haar patroonheilige Sint Antonius Abt. De kapel stond destijds ongeveer op de plek van de huidige Luciakerk. Het bijwonen van de Heilige Mis op de feestdag van de patroonheilige van het gilde was een belangrijk onderdeel in het gildereglement, alsmede het bidden voor de ziel van overleden gildebroeders.

Het gilde en de kapel waren nauw met elkaar verbonden, zodanig dat in 1638 een vergissing werd gemaakt met een betaling, waarbij de woorden 'de capelle' werden doorgestreept en vervangen door de woorden 'ofte de schuttereije'.

Het gilde ter bescherming

Vanaf de 16de eeuw braken roerige tijden

Koningschieten bij de ingebruikname van het schietterrein 'De Beemd' in 1969.

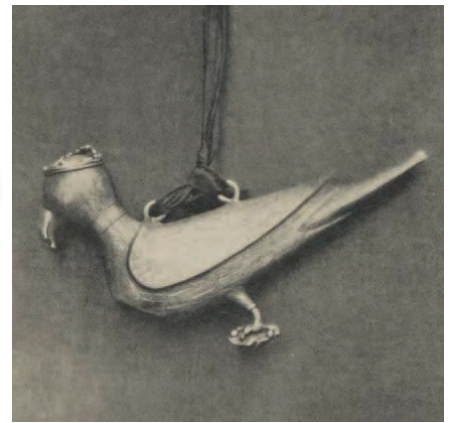
aan in onze contreien met constante dreiging van oorlog en roversbenden. Hierin kon het gilde enige bescherming bieden aan de plaatselijke bevolking. Niet dat er oorlogshandelingen gevraagd werden van het gilde, je kunt het meer zien als een politiekorps 'avant la lettre'. Om de schietvaardigheid op pijl te houden gingen men schieten de 'papegaaï', een houten vogel die bevestigd werd op een hoge paal (schutsboom) of een molenwiek.

Gildezusters

Zoals nu gebruikelijk is, behoorden destijds vermoedelijk ook al gildezusters tot het Antoniusgilde. Zo bepaalde bijvoorbeeld Truijcken Mertens eind 16de eeuw in haar testament dat er een erfrente van twintig stuivers per jaar nagelaten moest worden aan de schutterij. In 1598 ruilde Peter Mertens, oud-deken van het gilde, deze erfrente tegen een andere van vijftwintig stuivers per jaar. De erfrente was

Enkele zilveren gildeschilden uit 1648, 1852 en 1870.

De zilveren koningsvogel uit de eerste helft van de 17de eeuw

gevestigd op een huis dat ten noorden van de Sint-Agathakapel lag.

Oud gildezilver

In 1934 schreef Jolle Albertus Jolles een naslagwerk over de geschiedenis van de schuttersgilden in Noord-Brabant. In dit boek beschrijft hij ook het Gilde Sint Antonius Abt van Mierlo-Hout. Volgens hem resteerden van het koningszilver nog twee schilden uit 1644 en 1648, beide vermoedelijk als kopie van een ingewisseld exemplaar. Het oudste exemplaar draagt de inscriptie 'Dirck Huberts Coninck A 1644 S Antonis' en het toont een afbeelding van de heilige Antonius met 't varken. Een oude zilveren koningsvogel dateert uit de eerste helft van de 17de eeuw. Het jaartal 1644 was lang het oudste gegeven van het gilde omdat de oude papieren verloren waren gegaan.

Protestanten aan de macht

Na de Vrede van Munster in 1648, toen de protestanten het hier voor het zeggen kregen, werden alle kerkelijke bezittingen in beslag genomen. Maar hoewel het gilde sterk gelieerd was aan de kerk mocht zij haar grond, erfpachten en erfrentes behouden. Er kwam echter wel een verbod het openlijk vieren van de dag van de patroonheilige. Ook moest de afbeelding van de patroonheilige uit het vaandel gesneden worden. De eerste tientallen jaren mocht het gilde zich niet in het openbaar vertonen. De activiteiten bleven zodoende beperkt tot bijeenkomsten in de herberg waar het gilde vanouds thuis was. Maar later werden de protestanten iets toegeeflijker en kon het koningschieten weer met enige regelmaat plaatsvinden. De jaarlijkse teerdagen werden als vanouds tijdens de kermis of op de dag van de patroonheilige gehouden.

In tijd van oorlog was het niet toegestaan om bij de schutsboom te schieten. In 1747 bijvoorbeeld, tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog, verboden de schepenen van Mierlo gedurende de kermis 'uittrekkelijke vreugdebedrijven, als het optrekken van de schutterijen, slaen van de trommel en draijen van het vaendel'. De overtreders van deze regel kon rekenen op een boete van drie gulden.

Bezoek van koning Lodewijk Napoleon

Eind 18de eeuw nam het gilde weer deel aan openbare feesten en kregen zij van de burgemeester een ton bier als zij feestdagen van de Oranje's opluisterden. Vooral in de tijd van koning Lodewijk Napoleon werden de gilden weer geaccepteerd als verenigingen die waren bij jaarlijkse feesten en evenementen, zoals de verjaardag van Lodewijk Napoleon. In april 1809 bracht koning Lodewijk Napoleon een bezoek aan Brabant. Hij verbleef in de nacht van 15 en 16 april op

kasteel Croy en bezocht op 16 april de stad Helmond, waar hij enkele fabrieken bezichtigde. In de loop van de middag werd hij begeleid door vier gilden in de richting van Eindhoven. Langs de route, die ook Mierlo-Hout doorkruiste, stond een 'ontzaggelijke menigte aanschouwers'. In iedere plaats waar de koning doortrok, dienden de schutterijen hem tegemoet te komen en de koning en zijn gevolg door het dorp te begeleiden. De route was versierd met erebogen, mastboompjes en spreuken.

Herwaardering van het gilde

Eind 19de eeuw kreeg het gilde veel concurrentie van de opkomende handboogverenigingen zoals 'Houts Welvaren'. De bevolking kreeg meer vrije tijd en ook andere 'clubs' zoals de zangvereniging, de fanfare en voetbalclubs waren begin 20ste eeuw in trek. Toch kon het gilde zich in die tijd ook verheugen op een hernieuwde belang-

Fraai standaardvaandel van het Gilde Sint Antonius Abt uit 1928.

stelling. De Brabantse identiteit en tradities werden opnieuw gewaardeerd en men zag dat terug in het eeuwenoude het Gilde. De militaire functie bestond al lang niet meer, maar daarvoor in de plaats kwamen broederschap, traditie en folklore.

Volgens de eerdergenoemde boek van Jolles schafte het gilde in 1924 een nieuw vaandel aan en in 1928 een standaardvaandel voor de standaardruiter. Het gilde had destijds nog geen uniformen, maar men droeg geelbruine sjerpen. In 1934 bedroeg het aantal leden van het

Wie was Sint Antonius Abt

Antonius werd geboren in 251 in Egypte als kind van rijke ouders. Hij gaf al zijn bezittingen aan de armen en trok zich in eenzaamheid terug. Hij was de eerste monnik die vele volgelingen kreeg en staat daarom bekend als de vader van het kloosterleven. Antonius Abt is te herkennen aan de kluisenaarsstaf en hij is altijd in gezelschap van een varken. Hij werd maar liefst 105 jaar oud. Hij is niet te verwarren met Antonius van Padua die wordt aangeroepen bij zoekgeraakte zaken.

Een prachtig houten beeld van Sint Antonius Abt is te vinden in de Luciakerk.

Dit weggapelletje gewijd aan Sint Antonius Abt staat in het Antoniusbosje. Het werd op 25 november 1962 ingezegend door pastoor Van Beek.

Antoniusgilde nog vierentwintig. De activiteiten bestonden voornamelijk uit het teren op de feestdag van Sint-Antonius Abt en het Koningschieten op kermis- maandag (de maandag volgend op de 1ste zondag na 8 september).

Neergang gestopt

De eeuwenlange geschiedenis van het Gilde Sint-Antonius Abt kent vanzelfsprekend vele hoogte- en dieptepunten. Zo mocht er bijvoorbeeld tijdens de Tweede Wereldoorlog geen Koningschieten plaatsvinden. Dit resulteerde erin dat na 1945 er nog maar twee leden over waren, te weten Daan van Dijk en Johan van de Konijnenberg. Gelukkig gooiden zij het bijltje er niet bij neer. Via een oproep in de Helmondse Courant bliezen zij het Antoniusgilde nieuw leven in.

De schutsboom

Van oudsher werd het schieten met

de handboog beoefend op de zogenaamde schutsboom. Lange tijd bevond de schutsboom zich in het gelijknamige gehucht tussen Mierlo en Mierlo-Hout, tegenwoordig gelegen in Brandevoort. Nog steeds heet het gebied waar eeuwenlang de schutsboom van het Antoniusgilde bevond, 'De Schutsboom'. Ook al is deze sinds 1969 verplaatst naar 'De Beemd' aan de Heeklaan. De schutsboom stond dicht bij de oude hoeve Snepescheut, in het gehucht dat het Lambertseind werd genoemd. Hier stond in de middeleeuwen de oudste kapel van Mierlo-Hout, de Lambertuskapel. Het ligt ongeveer een kilometer westelijk van de huidige Luciakerk. De oudste schriftelijke vermelding dat de schutsboom hier heeft gestaan, dateert van 1750. Nu nog herinneren namen als het Antoniusbosje en de Antoniusweg aan de tijd dat hier het schietterrein van het gilde was gelegen. Tevens werd in 1962 een weggapel opge-

Het Antoniusgilde maakt begin jaren zeventig een tocht door Mierlo-Hout. Hier heeft men zojuist de spoorwegovergang gepasseerd en is op weg naar de Luciakerk.

Enkele impressies van de Kringgildefeesten in 2018.

Het Gilde Sint Antonius Abt bij de Luciakerk.

Gildevlag van het Gilde Sint Antonius Abt.

richt ter ere van de heilige Antonius en het gildeverleden. Het eenvoudige kapelletje werd ontworpen door architect Van Grinsven en de bouw kwam voor rekening van aannemer Th. Jansen.

Koningschieten

Een belangrijke activiteit van het Antoniusgilde is het Koningschieten (ook wel vogelschieten genoemd). Het doel is om een houten vogel helemaal van de schutsboom te schieten. waarbij diegene die de laatste resten van de vogel volledig van de spil schiet, de Koning wordt voor de komende twee jaar. De Koning is te herkennen aan een zilveren vogel die bij de rol als nieuwe Koning hoort. Wanneer iemand drie maal op rij Koning wordt, mag die zich Keizer noemen. De titel Keizer draagt men levenslang. In zijn rijke historie heeft het Antoniusgilde tot op heden drie Keizers gekend. In 1962 was dat Johan van de Konijnenberg, in 1966 Jan van der Putten en in 1986 lukte het Jan Vermeulen de keizerstitel te bemachtigen.

Het Antoniusgilde vandaag de dag en in de toekomst

Het Gilde Sint Antonius Abt telt momenteel 34 geüniformeerde leden, een Beschermheer, vier Gildeheren en ruim 140 betrokken 'Vrienden van 't Gilde'. De leden zijn te herkennen aan de opvallende rood-groene uniformen. Bijzondere traditionele gebruiken uit het verleden, hantieren wij nog steeds zoals bijvoorbeeld het stemmen over nieuwe leden met bonen, het openen en sluiten van een vergadering met de christelijke groet, het traditionele Koningschieten en het ondersteunen van vieringen in de Luciakerk. Het gilde organiseert en neemt met grote regelmaat deel aan allerlei activiteiten, zoals Gildefeesten en Landjuwelen. Zo vonden bijvoorbeeld in 2018, met doorslaand succes, de Kringgildefeesten plaats. Maar liefst 23 gilden uit de regio presenteerden zich toen in Mierlo-Hout.

Het Antoniusgilde vindt het zeer belangrijk om tradities te koesteren zonder zich af te sluiten voor de veranderde maat-

schappij. De functies die het gilde in de tegenwoordige tijd heeft, zijn in de eerste plaats het onderhouden van de geest van hulpvaardigheid en broederschap. Daarnaast handhaaft zij het voortbestaan van de oude tradities en gebruiken. Het is de stellige overtuiging dat ook de Mierlo-Houtse jeugd zich aangesproken voelt door de traditionele waarden waar het gilde voor staat. Zo kan het Antoniusgilde, in de toekomst, nóg meer ten dienste staan van onze gemeenschap. Zoals het dat feitelijk al eeuwenlang heeft gedaan.

Bronnen:

- Archief Gilde Sint Antonius Abt
- Opt Hout, Theo Meulendijks en Jan Vogels, 2003
- Mierlo van oorsprong tot heden, Jean Coenen, 2004
- De Schuttersgilden en Schutterijen van Noord-Brabant, J.A. Jolles, 1934
- Wikipedia